

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.34:355.08(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2026.2/16>

Головкін Б. М.

<https://orcid.org/0000-0002-0333-9806>

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Никитюк А. Р.

<https://orcid.org/0009-0008-3361-9586>

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ВСТАНОВЛЕНОГО ПОРЯДКУ НЕСЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ТА ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

У статті здійснено аналіз правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби та визначено особливості кримінальної відповідальності за їх вчинення в умовах воєнного стану. Обґрунтовано, що воєнний стан як особливий правовий режим зумовлює трансформацію механізмів правового регулювання у сфері військової служби, що проявляється у розширенні повноважень державних органів і підвищенні вимог до поведінки військовослужбовців. Встановлено, що нормативну основу досліджуваної проблематики формують Конституція України, спеціальне законодавство про правовий режим воєнного стану, а також кримінальне законодавство, яке визначає підстави та межі відповідальності за військові правопорушення. Доведено, що в умовах воєнного стану важливим є дотримання військової дисципліни, оскільки будь-які її порушення створюють загрозу не лише окремим підрозділам, а й обороноздатності держави загалом. З'ясовано, що кримінальна відповідальність за такі діяння характеризується підвищеною суворістю та диференційованістю залежно від умов вчинення правопорушення, зокрема в межах особливого періоду. Проаналізовано зміст основних складів військових кримінальних правопорушень, передбачених Кримінальним кодексом України, зокрема непокори, невиконання наказу, опору начальників, самовільного залишення військової частини, дезертирства, ухилення від служби, а також правопорушень, пов'язаних із використанням військового майна та несенням спеціальних видів служби. Виявлено, що законодавець формує комплексний механізм кримінально-правового реагування, який поєднує каральні, превентивні та стимулюючі інструменти, зокрема можливість добровільного повернення до служби. Окреслено, що важливими об'єктами кримінально-правової охорони виступають військова дисципліна, субординація, боєздатність військових формувань і збереження матеріально-технічної бази. Узагальнено, що ефективність інституту кримінальної відповідальності за військові правопорушення залежить від узгодженості нормативного регулювання та його практичної реалізації.

Ключові слова: військова служба, воєнний стан, кримінальна відповідальність, військові правопорушення, дисципліна військовослужбовців, дезертирство, невиконання наказів, військове майно, обороноздатність держави.



Постановка проблеми. Загострення безпекових викликів, пов'язаних зі збройною агресією проти України, зумовлює підвищені вимоги до забезпечення належного порядку проходження військової служби як важливої передумови стабільного функціонування Збройних Сил України (ЗСУ). Відповідно постає пріоритетним питання дотримання військової дисципліни, від рівня якої безпосередньо залежить боєздатність та організованість військових формувань. З огляду на це посилюється роль кримінально-правового реагування на правопорушення у сфері військової служби як інструменту підтримання правопорядку. Водночас чинне законодавство не завжди повною мірою враховує специфіку правового режиму воєнного стану, що зумовлює виникнення проблем у кваліфікації військових кримінальних правопорушень і визначенні меж кримінальної відповідальності. Також правозастосовна практика в умовах особливого періоду ускладнюється об'єктивними чинниками, у зв'язку з чим постає необхідність осмислення правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби та уточнення особливостей кримінальної відповідальності в період воєнного стану.

Аналіз досліджень і публікацій. Науковий доробок у сфері дослідження кримінальної відповідальності за військові правопорушення відзначається різноаспектністю та системністю висвітлення їх правової природи й особливостей нормативного регулювання. Насамперед Фесенко О., Козакова І. та Шнипко О. обґрунтовують загальні підходи до розуміння юридичної відповідальності за військові правопорушення, визначаючи її сутність та місце в системі кримінального права [1]. В іншій праці ці автори спільно з Карпенко М. акцентують увагу на недосконалості чинних правових норм, що регулюють кримінальну відповідальність за військові кримінальні правопорушення, та обґрунтовують необхідність їх подальшого вдосконалення [2]. Коломієць Н. та Бровко А. здійснюють кримінально-правову характеристику військових кримінальних правопорушень [3]. Поряд із цим Авдєєв О., Гораш О. та Авдєєв О. розкривають особливості детермінації таких правопорушень, визначаючи важливі криміногенні чинники їх виникнення та поширення [4]. Своєю чергою, Малетова О. та Тригуб О. аналізують кримінальну відповідальність за воєнні злочини в ширшому міжнародно-правовому та національному контексті, що дозволяє розширити межі дослідження [5]. Ковальова С. та Касинець Д. зосереджують увагу

на особливостях кримінальної відповідальності за військові злочини в умовах воєнного стану [6]. Пащенко П. зосереджується на процедурі службових розслідувань правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби [7]. Водночас Соловійова О. аналізує особливості доказування у кримінальних провадженнях щодо військових правопорушень [8].

Попри наукові напрацювання, проблематика кримінальної відповідальності за правопорушення проти порядку несення військової служби в умовах воєнного стану залишається недостатньо систематизованою.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби та з'ясування особливостей кримінальної відповідальності за їх вчинення в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Воєнний стан в Україні визначається як особливий правовий режим, що запроваджується у разі збройної агресії або реальної загрози нападу та супроводжується розширенням повноважень органів державної влади, військового командування і військових адміністрацій, а також тимчасовим обмеженням окремих конституційних прав і свобод із чітким визначенням строку їх дії [9]. Саме тому його запровадження безпосередньо пов'язане із необхідністю забезпечення національної безпеки, відсічі збройній агресії та збереження територіальної цілісності держави, що обумовлює трансформацію правового регулювання у сфері військової служби.

З огляду на зазначене, нормативне закріплення воєнного стану ґрунтується на комплексі базових актів, серед яких пріоритетне значення мають Конституція України [10], Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [9], а також Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [11], затверджений Верховною Радою України. Відповідно до цих документів визначаються підстави, порядок введення та особливості функціонування державного механізму в умовах воєнного стану, що, безумовно, формує нормативну основу для регулювання питань кримінальної відповідальності військовослужбовців.

Водночас особливо гостро постає питання дотримання встановленого порядку несення військової служби, оскільки саме в умовах воєнного стану дисципліна та правомірна поведінка військовослужбовців є пріоритетними для ефективності функціонування сектору безпеки та оборони.

У цьому контексті стає очевидним, що будь-які правопорушення проти встановленого порядку служби створюють індивідуальну, а насамперед системну загрозу обороноздатності держави, що зумовлює необхідність посиленого кримінально-правового реагування.

Разом із тим, згідно з положеннями кримінального законодавства України, відповідальність за військові правопорушення в умовах воєнного стану характеризується підвищеним рівнем суворості, що пояснюється особливим правовим режимом та підвищеними вимогами до військової дисципліни. Тому важливо враховувати, що кваліфікація таких діянь здійснюється з урахуванням об'єктивних ознак правопорушення, а також специфічних умов його вчинення, пов'язаних із дією воєнного стану.

В аспекті порушеного питання, для належного розуміння підвищеної суворості кримінальної відповідальності в умовах воєнного стану доцільно звернутися до визначення змісту особливого періоду як правової категорії, що зумовлює специфіку кваліфікації відповідних правопорушень. Так, особливий період визначається як часовий відрізок, що розпочинається з моменту оголошення мобілізації (крім цільової) або доведення відповідного рішення до виконавців у разі прихованої мобілізації, а також із моменту введення воєнного стану, і охоплює етап мобілізації, воєнний час та частково відбудовний період після завершення бойових дій [12]. Тому його правова природа безпосередньо пов'язана із трансформацією функціонування державних інститутів і посиленням вимог до виконання військового обов'язку, що формує особливі умови для реалізації кримінальної відповідальності у сфері військової служби.

Водночас нормативне визначення збройної агресії, згідно з чинним законодавством, охоплює будь-яке застосування збройної сили іншою державою чи групою держав проти України, включаючи вторгнення, окупацію, блокаду, напади на військові або цивільні об'єкти, а також використання території третіх держав для здійснення таких дій [12]. Таким чином, законодавець чітко окреслює коло діянь, які становлять безпосередню загрозу державному суверенітету, що, безумовно, обумовлює необхідність запровадження спеціального правового режиму реагування.

Відповідно до положень ст. 17 Закону України «Про оборону України» від 06.12.1991 № 1932-ХІІ [12] захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності держави визначається як конституційний обов'язок громадян України, що

передбачає обов'язковість проходження військової служби для осіб, придатних за станом здоров'я і віком, а також участь у виконанні завдань оборони іншими визначеними суб'єктами. Відтак законодавець акцентує увагу на необхідності дотримання законів і звичаїв війни, що закріплені у міжнародних договорах, а також визначає можливість застосування спеціальних заходів, зокрема примусового відчуження майна в умовах воєнного стану.

У цьому контексті особливо гостро постає проблема забезпечення належного виконання встановлених обов'язків, оскільки їх порушення безпосередньо впливає на ефективність функціонування сектору безпеки та оборони. Стає очевидним, що недотримання правил ведення служби, у тому числі ігнорування вимог міжнародного гуманітарного права, створює підвищений рівень суспільної небезпеки. За таких обставин кримінально-правова оцінка наведених діянь у період воєнного стану носить більш жорсткий характер, що пояснюється необхідністю гарантування належного рівня військової дисципліни.

З огляду на наведене закономірним є звернення до нормативного визначення змісту військового обов'язку, що дає змогу чітко окреслити правові рамки належного виконання служби та зрозуміти, які саме порушення зумовлюють настання кримінальної відповідальності. Так, згідно зі ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992 № 2232-ХІІ [13], військовий обов'язок визначається як системний комплекс заходів, спрямованих на підготовку громадян до захисту держави та забезпечення комплектування ЗСУ й інших військових формувань. Також закон чітко структурує зміст військового обов'язку, який включає військовий облік, підготовку, призов, проходження служби, перебування в запасі та у військовому резерві, що свідчить про його складний характер і комплексність правового регулювання.

У зв'язку з наведеним доцільно зазначити, що представлена деталізована регламентація дозволяє кардинально підвищити керованість процесів мобілізації та проходження служби, хоча водночас ускладнює механізми правозастосування в умовах воєнного стану. Тому важливо, щоб правове регулювання визначало обов'язки, але й також забезпечувало їх реальне виконання через ефективні інструменти контролю та відповідальності.

Крім того, вкрай важливо враховувати, що законодавство передбачає чітку систему суб'єктів виконання військового обов'язку, включаючи дер-

жavnі органи, органи місцевого самоврядування, територіальні центри комплектування та соціальної підтримки, а також спеціалізовані рекрутингові структури [13]. Водночас у період воєнного стану запропоноване нормативне регулювання обумовлює підвищені вимоги до поведінки військовослужбовців і військовозобов'язаних, що, своєю чергою, трансформує механізми до кримінальної відповідальності за правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби. Стає очевидним, що ефективність такої відповідальності залежить від суворості санкцій, а також від їх здатності запобігати правопорушенням, забезпечуючи стабільність функціонування військової організації держави.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992 № 2232-ХІІ [13] військова служба визначається як державна служба особливого характеру, що полягає у професійній діяльності громадян України, а також іноземців і осіб без громадянства, пов'язаній із забезпеченням оборони держави, її незалежності та територіальної цілісності. Відтак законодавець чітко регламентує порядок її проходження, підкреслюючи добровільні та примусові форми залучення до служби, а також визначає, що статус військовослужбовця набувається всіма особами, які проходять військову службу. Крім того, встановлюється система різних видів військової служби та механізмів виконання військового обов'язку, що, безумовно, формує комплексну основу функціонування військової організації держави.

Таким чином, нормативно-правове визначення сутності військової служби та порядку виконання військового обов'язку формує базові засади функціонування військової сфери, що, своєю чергою, зумовлює необхідність встановлення чітких механізмів забезпечення військової дисципліни та правопорядку. У цьому контексті раціональним продовженням є розгляд інституту кримінальної відповідальності за порушення встановлених правил несення військової служби, який виступає головним інструментом гарантування належного виконання військових обов'язків і підтримання боєздатності держави.

Так, згідно зі ст. 401 Кримінального кодексу України від 05.04.2001 № 2341-ІІІ [14] (КК України), військовими кримінальними правопорушеннями визнаються діяння, спрямовані проти встановленого порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, військовозобов'язаними або резервістами

під час зборів. Також законодавець визначає коло суб'єктів відповідальності, до яких належать представники різних військових формувань та, у визначених випадках, інші особи, що свідчить про розширений механізм до забезпечення правопорядку у військовій сфері.

Водночас запропоноване нормативне регулювання передбачає можливість диференціації кримінальної відповідальності, зокрема шляхом застосування дисциплінарних заходів або звільнення від кримінальної відповідальності за певних умов, навіть у період воєнного стану [14].

Крім того, важливо враховувати, що в умовах воєнного стану підвищується значення інституту добровільного повернення до військової служби, що відображає кардинально новий акцент у кримінально-правовій політиці держави. Хоча загальна тенденція полягає у посиленні відповідальності, окремі норми спрямовані на стимулювання правомірної поведінки та відновлення виконання військового обов'язку, що насамперед сприяє зміцненню військової дисципліни.

Порушення військової дисципліни як важливого елементу забезпечення належного порядку несення служби знаходить своє нормативне закріплення у ст. 402 КК України [14], яка визначає непокору як відкриту відмову виконати наказ начальника або інше умисне його невиконання. У контексті зазначеного законодавець встановлює диференційовану кримінальну відповідальність залежно від обставин вчинення діяння, зокрема посилюючи санкції у разі вчинення правопорушення групою осіб, настання тяжких наслідків або дії в умовах особливого періоду та воєнного стану. Таким чином, стає очевидним, що непокоря розглядається як одна з найбільш небезпечних форм порушення військової дисципліни, особливо в бойовій ситуації.

У цьому контексті особливо гостро постає питання безумовного виконання наказів як фундаментальної засади функціонування військової організації. Порушення цього принципу фактично підриває систему управління військами, оскільки навіть одиничний випадок непокори здатен спричинити ланцюгову реакцію дезорганізації підрозділу. Відтак кримінально-правові заборони у цій сфері спрямовані на покарання винних осіб, а також на запобігання втраті керованості в умовах бойових дій.

Згідно зі ст. 403 КК України [14], невиконання наказу, яке не має ознак відкритої непокори, однак спричинило тяжкі наслідки, також визнається кримінально караним діянням. Водночас законо-

давець, безумовно, враховує специфіку ситуації, встановлюючи більш суворі санкції за такі дії в умовах особливого періоду та воєнного стану.

Своєю чергою, положення ст. 404 КК України [14] передбачають відповідальність за опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків, що свідчить про кардинально вищий рівень суспільної небезпеки таких діянь. Також законодавець деталізує кваліфікуючі ознаки, зокрема вчинення дій групою осіб, із застосуванням зброї або настання тяжких наслідків, що обумовлює значне посилення санкцій аж до довічного позбавлення волі. Таким чином, запропоноване нормативне регулювання спрямоване на максимальний захист авторитету військового командування як необхідної умови ефективного управління військами.

Крім того, вкрай важливо враховувати, що ст. 405 КК України [14] встановлює відповідальність за погрозу або насильство щодо начальника, пов'язані з виконанням ним службових обов'язків. Хоча такі дії можуть не мати безпосереднього характеру невиконання наказу, вони, проте підривають засади військової субординації, що є важливою складовою військової дисципліни. Тому законодавець передбачає підвищену кримінальну відповідальність за вчинення таких діянь в умовах воєнного стану або бойової ситуації.

У цьому аспекті доцільно підкреслити, що аналіз зазначених норм КК України [14] дозволяє виокремити комплексний механізм до охорони встановленого порядку несення військової служби, який поєднує кримінально-правові, дисциплінарні та превентивні інструменти.

Ухилення від виконання обов'язків військової служби становить один із найбільш критичних сегментів правопорушень проти встановленого порядку її проходження, що особливо загострюється в умовах воєнного стану. Відповідно до положень КК України [14], самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 407) охоплює фактичне вибуття військовослужбовця без дозволу, а також нез'явлення на службу без поважних причин у визначені строки. При цьому, залежно від тривалості відсутності, статусу військовослужбовця та повторності діяння, встановлюється диференційована кримінальна відповідальність, що варіюється від дисциплінарних санкцій до позбавлення волі. Водночас у разі вчинення таких діянь в умовах особливого періоду або безпосередньо воєнного стану санкції істотно посилюються, що, безумовно, відображає підвищений рівень суспільної небезпеки

таких правопорушень. Саме тому простежується чітка тенденція до нормативного посилення кримінально-правового реагування на факти самовільного залишення служби, оскільки такі дії безпосередньо підривають боєздатність військових підрозділів.

Поряд із цим, дезертирство, передбачене ст. 408 КК України [14], кваліфікується як більш суспільно небезпечне діяння, оскільки передбачає наявність прямого умислу ухилитися від військової служби. Згідно з нормативним визначенням, важливою ознакою цього правопорушення є саме цільове спрямування поведінки військовослужбовця на остаточне припинення виконання військових обов'язків. Водночас законодавець передбачає кваліфікуючі ознаки, зокрема вчинення дезертирства зі зброєю або за попередньою змовою групою осіб, що кардинально підвищує рівень кримінальної відповідальності. Особливо суворі санкції застосовуються у разі вчинення таких дій в умовах воєнного стану або бойової ситуації, що раціонально впливає з необхідності гарантування стабільності функціонування військових формувань.

Крім того, ухилення від військової служби шляхом самокалічення, симуляції хвороби, підроблення документів або інших форм обману, передбачене ст. 409 КК України [14], характеризується специфічними способами реалізації злочинного наміру. Згідно з законодавчим регулюванням, такі дії спрямовані на створення штучних підстав для уникнення виконання військових обов'язків, що насамперед свідчить про усвідомлений характер протиправної поведінки. При цьому, як і в попередніх випадках, законодавець встановлює значно суворіші санкції за вчинення цих діянь в умовах особливого періоду або воєнного стану, що підкреслює їхню підвищену суспільну небезпечність.

Порушення встановленого порядку використання військового майна становить окремий, функціонально значущий блок правопорушень проти військової служби, що безпосередньо впливає на матеріально-технічну основу обороноздатності держави. Відповідно до ст. 410 КК України [14] кримінально караними визнаються діяння, пов'язані з викраденням, привласненням, вимаганням або іншим протиправним заволодінням зброєю, боєприпасами, військовою технікою та іншим майном. При цьому законодавець передбачає посилення відповідальності залежно від способу вчинення (шахрайство, зловживання службовим становищем), повторності або групо-

вого характеру діяння. Особливо суворі санкції встановлюються у разі вчинення таких правопорушень в умовах воєнного стану чи бойової ситуації, що, безумовно, відображає підвищений рівень загрози для функціонування військових формувань.

З огляду на зазначене, доцільно підкреслити, що правопорушення, пов'язані із незаконним обігом військового майна, фактично підривають внутрішню дисципліну й безпосередньо логістичну спроможність ЗСУ.

Разом із тим умисне знищення або пошкодження військового майна, передбачене ст. 411 КК України [14], характеризується прямим посяганням на матеріальні ресурси військових формувань. Згідно з нормативним регулюванням, відповідальність настає за базові форми такого діяння й кваліфіковані склади, пов'язані із застосуванням загальнонебезпечних способів або настанням тяжких наслідків.

У цьому аспекті особливо гостро постає питання співвідношення умисних і необережних форм посягання на військове майно, оскільки навіть непряме знищення ресурсів у період бойових дій може мати наслідки, співмірні з умисними діями. Крім того, втрата військового майна, передбачена ст. 413 КК України [14], хоча і характеризується переважно необережною формою вини, також визнається кримінально караним діянням у разі порушення правил його зберігання чи експлуатації. Відповідно до законодавства, відповідальність диференціюється залежно від умов вчинення правопорушення, а її посилення в умовах воєнного стану зумовлене зростанням значущості кожної одиниці військового ресурсу.

Свою чергою, порушення встановленого порядку несення військової служби у функціональному вимірі охоплює ряд кримінально караних діянь, що безпосередньо впливають на стан бойової готовності та безпеки держави. Зокрема, відповідно до КК України [14], порушення статутних правил вартової служби чи патрулювання (ст. 418), якщо воно спричинило тяжкі наслідки, карається обмеженням або позбавленням волі, при цьому в умовах воєнного стану санкція посилюється до 3-8 років позбавлення волі. Отже, законодавець кардинально посилює відповідальність залежно від умов вчинення правопорушення, що свідчить про підвищену суспільну небезпечність таких діянь у період збройного протистояння.

Разом із тим порушення правил несення бойового чергування (ст. 420 КК України) [14] визначається як діяння, що підриває здатність

своєчасно виявляти та відбивати загрози національній безпеці. Відповідно до законодавства, за настання тяжких наслідків передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 8 років, тоді як у період воєнного стану – до 10 років. Таким чином, особливо гостро постає питання дотримання регламентованих процедур бойового чергування, адже навіть незначні відхилення можуть мати критичні наслідки для обороноздатності держави.

Крім того, порушення статутних правил внутрішньої служби (ст. 421 КК України) [14] охоплює недотримання обов'язків особами добового наряду, що спричинило тяжкі наслідки. У цьому випадку законодавець передбачає дисциплінарні та кримінально-правові санкції, які посилюються в умовах особливого періоду та воєнного стану. Важливим також є питання недбалого ставлення до військової служби (ст. 425 КК України) [14], що полягає у невиконанні або неналежному виконанні службових обов'язків військовою службовою особою. Згідно з нормами Кримінального кодексу України, за наявності істотної шкоди або тяжких наслідків передбачено покарання у вигляді позбавлення волі, яке істотно посилюється у період воєнного стану (до 8 років).

Поряд із цим бездіяльність військової влади (ст. 426 КК України) [14] характеризується умисним невиконанням службових обов'язків, зокрема неприйняттям заходів щодо припинення правопорушень або неповідомлення про них. Законодавець передбачає суттєве посилення санкцій у період воєнного стану – до 10 років позбавлення волі. У зв'язку з цим надзвичайно важливо забезпечити належний рівень управлінської відповідальності, оскільки саме від ефективності командування залежить координація дій підрозділів та дотримання правопорядку у військовому середовищі.

Висновки. Узагальнюючи результати проведеного дослідження, доцільно зазначити, що в умовах воєнного стану правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби мають підвищений рівень суспільної небезпечності, що обумовлено зростанням значення військової дисципліни для забезпечення обороноздатності держави. Поряд із цим аналіз чинного нормативно-правового регулювання засвідчив, що кримінальна відповідальність за такі діяння має диференційований характер і передбачає посилення санкцій залежно від умов їх вчинення, зокрема в межах особливого періоду. Водночас встановлено, що законодавче регулювання у цій

сфері формує комплексний механізм впливу, який поєднує каральні, превентивні та стимулюючі інструменти. Разом із тим з'ясовано, що важливими об'єктами кримінально-правової охорони виступають військова дисципліна, субординація, боєздатність військових формувань і збереження військового майна. У підсумку слід наголосити,

що ефективність функціонування інституту кримінальної відповідальності за військові правопорушення визначається узгодженістю правового регулювання та дієвістю його практичної реалізації, що забезпечує стабільність і керованість військової організації держави в умовах воєнного стану.

Список літератури:

1. Фесенко О., Козакова І., Шнипко О., Карпенко М. Правові норми про кримінальну відповідальність за військові кримінальні правопорушення, що потребують подальшого вдосконалення. *Академічні візії*. 2022. № 14. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.763578>
2. Фесенко О., Козакова І., Шнипко О. До питання про юридичну відповідальність за військові правопорушення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. № 2(74). С. 237–243. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.74.74>
3. Коломієць Н. В., Бровко А. В. Кримінально-правова характеристика військових кримінальних правопорушень. *Аналітичне-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 574–578. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.97>
4. Авдєєв О. О., Гораш О. С., Авдєєв О. О. Особливості детермінації військових кримінальних правопорушень. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2023. № 2(29). С. 51–63. DOI: <https://doi.org/10.32631/vsa.2023.2.03>
5. Малетова О. С., Тригуб О. М. Кримінальна відповідальність за воєнні злочини. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 6. С. 765–769. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.127>
6. Ковальова С. С., Касинець Д. Д. Кримінальна відповідальність за військові злочини під час воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 10. С. 367–370. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-10/85>
7. Пашенко П. Службові розслідування правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2025. № 3(63). С. 80–84. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2025.63.80-84>
8. Soloviova O. Ye. Features of Establishing Circumstances Subject to Proof in Criminal Proceedings When Investigating Military Offences. *Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs*. 2025. Vol. 111 No. 4. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2025.4.33>
9. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
10. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
11. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
12. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>
13. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>
14. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

Holovkin B. M., Nykytiuk A. R. OFFENSES AGAINST THE ESTABLISHED PROCEDURE FOR PERFORMING MILITARY SERVICE AND THE SPECIFICS OF CRIMINAL LIABILITY UNDER MARTIAL LAW

The article analyzes offenses against the established procedure for performing military service and identifies the specific features of criminal liability for their commission under martial law. It is substantiated that martial law, as a special legal regime, causes a transformation of legal regulation mechanisms in the field of military service, which is manifested in the expansion of the powers of state authorities and in stricter requirements for the conduct of military personnel. It is established that the regulatory framework of the issue under study is formed by the Constitution of Ukraine, special legislation on the legal regime of martial law, and criminal legislation that determines the grounds and limits of liability for military offenses. It is proved that, under martial law, compliance with military discipline is of particular importance, since any violations thereof pose a threat not only to individual units but also to the defense capability of the state as a whole. It is clarified

that criminal liability for such acts is characterized by increased severity and differentiation depending on the circumstances of the offense, particularly within the special period. The article analyzes the content of the main military criminal offenses provided for by the Criminal Code of Ukraine, in particular insubordination, failure to obey an order, resistance to a superior officer, unauthorized abandonment of a military unit, desertion, and evasion of military service, as well as offenses related to the use of military property and the performance of special types of service. It is revealed that the legislator has established a comprehensive mechanism of criminal law response that combines punitive, preventive, and incentive-based instruments, including the possibility of voluntary return to service. It is outlined that important objects of criminal law protection include military discipline, subordination, the combat capability of military formations, and the preservation of the material and technical base. It is generalized that the effectiveness of the institution of criminal liability for military offenses depends on the consistency of regulatory provisions and their practical implementation.

Ke words: *military service, martial law, criminal liability, military offenses, military personnel discipline, desertion, failure to obey orders, military property, the state's defense capability, subordination.*

Дата першого надходження статті до видання: 06.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 28.01.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.05.2026